IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

МАҲАЛЛАЛАРДА ХАВФСИЗ МУҲИТНИ ЯРАТИШГА ҚАРАТИЛГАН ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИ

Урманов Анвар Абдуталипович
Ўзбекистон Республикаси
Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси
«Прокурорлик фаолияти» йўналиши
магистратура тингловчиси
https://doi.org/10.5281/zenodo.23772536

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратишга қаратилган ҳуқуқий механизмлар ва уларни қўллашнинг ташкилий шартлари таҳлил қилинади. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани, «маҳалла еттилиги», ижтимоий мослаштириш дастурлари ҳамда прокурор назоратининг ўзаро боғлиқлиги очиб берилади. Тадқиқотда норматив ҳужжатларни формал-юридик таҳлил қилиш, тизимли ёндашув ва очиқ статистик маълумотларни қиёслаш усулларидан фойдаланилади. Ҳуқуқий тартибга солишдаги янгиланишлар ҳисобга олиниб, профилактика натижаларини баҳолаш, идоралараро ахборот алмашинуви ва фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалалари муҳокама этилади. Маҳалла хавфсизлик профилини такомиллаштириш, ижтимоий ёрдамнинг узлуксизлигини таъминлаш ва натижага асосланган назоратни кучайтириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилади.

Калит сўзлар: маҳалла, жамоат хавфсизлиги, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, маҳалла еттилиги, профилактика инспектори, ижтимоий мослаштириш, прокурор назорати, рақамлаштириш, шахсга доир маълумотлар.

Аннотация. В статье анализируются правовые механизмы создания безопасной среды в махаллях Узбекистана и организационные условия их применения. Раскрывается взаимосвязь деятельности махаллинских пунктов правопорядка, «махаллинской семёрки», программ социальной адаптации и прокурорского надзора. Используются формально-юридический и системный методы, а также сравнительный анализ открытых статистических данных. С учётом изменений законодательства рассматриваются оценка результатов профилактики, межведомственный обмен информацией и защита прав граждан. Предлагаются меры по совершенствованию профиля безопасности махалли, обеспечению непрерывности социальной помощи и усилению контроля, ориентированного на проверяемые результаты.

Ключевые слова: махалля, общественная безопасность, профилактика правонарушений, махаллинская семёрка, инспектор профилактики, социальная адаптация, прокурорский надзор, цифровизация, персональные данные.

Abstract. The article examines the legal mechanisms for creating a safe environment in Uzbekistan’s mahallas and the organizational conditions for their implementation. It explores the relationship between mahalla law enforcement units, the seven-member mahalla team, social

adaptation programmes and prosecutorial oversight. The study combines doctrinal legal analysis, a systems approach and comparison of publicly available crime statistics. Taking legislative changes into account, it addresses prevention outcomes, interagency information exchange and the protection of citizens' rights. Recommendations focus on improving mahalla safety profiles, ensuring continuity of social assistance and strengthening oversight based on verifiable outcomes.

Keywords: mahalla, public safety, crime prevention, seven-member mahalla team, prevention inspector, social adaptation, prosecutorial oversight, digitalization, personal data.

Кириш

Маҳаллада хавфсиз муҳитни таъминлаш фуқаронинг кундалик ҳаёти, мулки, соғлиғи ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан бевосита боғлиқ. Бундай муҳит ҳуқуқбузарлик содир этилганидан кейинги таъсир чоралари билан чекланмайди: у низоларнинг барвақт аниқланиши, ижтимоий ёрдамнинг манзилли кўрсатилиши, хавфсиз инфратузилма ва аҳолининг ваколатли органларга ишончи орқали шаклланади. Шу сабабли маҳалла даражасидаги профилактикани ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва ижтимоий соҳадаги субъектлар фаолиятининг ўзаро боғланган тизими сифатида ўрганиш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 127-моддаси фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмаслигини белгилайди. Ушбу мақом маҳалланинг хавфсизликни таъминлашдаги иштирокини давлат органларининг ваколатларини механик такрорлаш эмас, балки аҳоли манфаатларини ифодалаш ва қонуний ҳамкорлик шаклида ташкил этишни талаб қилади. Хавфсизликка қаратилган чораларнинг мутаносиблиги эса Конституциянинг 20 ва 21-моддаларидаги кафолатлар билан баҳоланиши лозим.[1]

Тадқиқотнинг мақсади маҳаллаларда хавфсиз муҳитни яратишнинг ҳуқуқий асосларини таҳлил қилиш, уларни амалга оширишда натижадорликка таъсир этувчи омилларни аниқлаш ва такомиллаштириш йўналишларини асослашдан иборат. Тадқиқот объекти маҳалла даражасидаги профилактика муносабатлари, предмети эса субъектлар ваколатлари, ҳамкорлик тартиби, ахборот алмашинуви ва назорат механизмларидир.

Таҳлилда 2021–2026 йиллардаги институционал ўзгаришлар, 2026 йил 28 октябрь ҳолатидаги қонунчилик ҳамда 2023–2025 йиллар бўйича очиқ расмий статистика қамраб олинди. Формал-юридик усул нормаларнинг мазмунини, тизимли ёндашув субъектлар ўртасидаги боғлиқликни, статистик қиёслаш эса қайд этилган жиноятлар динамикасини баҳолаш учун қўлланилди. Мақоланинг асосий тезиси шундан иборатки, хавфсизлик механизмининг самараси ваколатнинг белгиланиши, мурожаатнинг ижрочига етказилиши ва натижанинг текширилиши ўртасидаги узлуксизликка боғлиқ.

Асосий қисм

Ҳуқуқий асослар ва институционал ривожланиш

«Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонун профилактикани умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик турларга ажратади. Қонунийлик, инсонпарварлик, тизимлилик, ишонтириш усулининг устуворлиги ҳамда индивидуал ёндашув ушбу фаолиятнинг асосий принципларидир. Бундан келиб чиқиб, маҳалладаги

[1] Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 20, 21 ва 127-моддалар. URL: https://lex.uz/docs/6445145.

профилактик иш ҳуқуқбузарлик сабабларини бартараф этиш, шахсни ижтимоий мослаштириш ва жабрланиш хавфини камайтиришни биргаликда қамраб олиши керак.[2]

«Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуннинг амалдаги 15-моддаси таянч пунктларини, 15[1]-моддаси эса маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларини алоҳида тартибга солади. Шунинг учун мазкур тузилмаларни фақат эски ва янги номлар алмашинуви сифатида талқин қилиш етарли эмас. Қонун даражасида маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида ҳамкорлигини ташкил этувчи тузилма сифатида белгиланган.[3]

Президентнинг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон қарори билан тасдиқланган низом масканнинг мақоми ва фаолиятини ташкил этиш асосларини белгилайди. Мазкур моделнинг аҳамияти турли хизматларни муайян ҳудуд муаммоси атрофида бирлаштиришдадир. Бироқ ташкилий бирлашувнинг ўзи натижани кафолатламайди: ҳар бир хизматнинг вазифаси, ахборот тақдим этиш тартиби ва умумий иш натижаси учун масъулияти амалиётда ҳам мувофиқ ишлаши лозим.[4]

«Маҳалла еттилиги»нинг шаклланиши профилактиканинг ижтимоий йўналишини кучайтирди. 2023 йил 21 декабрдаги ПФ-209-сон Фармонда маҳалла раиси, ҳоким ёрдамчиси, ёшлар етакчиси, хотин-қизлар фаоли, профилактика инспектори, ижтимоий ходим ва солиқ инспекторининг ҳамкорлиги белгиланган. Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 15 мартдаги 137-сон қарори эса мазкур фаолиятни ташкил этиш қоидаларини аниқлаштирган. Ушбу тузилма бандлик, ижтимоий ҳимоя ва ҳуқуқий ёрдамни маҳалладаги хавф омиллари билан боғлаб кўриб чиқиш имконини беради.[5]

Норматив асосларнинг вақт бўйича амал қилишини тўғри фарқлаш муҳим. «Обод ва хавфсиз маҳалла» тамойилига оид 2024 йил 30 ноябрдаги 801-сон қарор 2025 йил 2 декабрдан кучини йўқотган. Шу муносабат билан ижтимоий профилактиканинг амалдаги тартибини Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 1 декабрдаги 754-сон қарори 2-иловасидаги низом асосида таҳлил қилиш лозим. 801-сон қарор эса тизимнинг ривожланиш босқичини ёритувчи тарихий ҳуқуқий манба сифатида аҳамиятга эга.[6]

Президентнинг 2025 йил 3 январдаги ПҚ-1-сон қарори манзилли профилактика, қонунийлик, хонадонбай ва фуқаробай ишлаш ҳамда илмий-амалий ёндашувни устувор йўналишлар сифатида белгилаган. Қарорга кейинчалик киритилган 5-илова криминоген вазияти мураккаб маҳаллалардаги манзилли чораларни назарда тутади. Бу ҳужжатнинг

[2] «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 14.05.2014 йилдаги ЎРҚ-371-сон Қонун. 4–6-моддалар. URL: https://lex.uz/docs/2387357.

[3] «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 16.09.2016 йилдаги ЎРҚ-407-сон Қонун. 15 ва 15[1]-моддалар. URL: https://lex.uz/docs/3027843.

[4] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.04.2021 йилдаги ПҚ-5050-сон қарори. 1-илова. URL: https://lex.uz/docs/5353841.

[5] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.12.2023 йилдаги ПФ-209-сон Фармони, 4-банд; Вазирлар Маҳкамасининг 15.03.2024 йилдаги 137-сон қарори. URL: https://lex.uz/docs/6705763; https://lex.uz/docs/6840781.

[6] Вазирлар Маҳкамасининг 30.11.2024 йилдаги 801-сон қарори (02.12.2025 дан кучини йўқотган) ва 01.12.2025 йилдаги 754-сон қарори, 2-илова. URL: https://lex.uz/docs/7243832; https://lex.uz/docs/7872510.

2025 йилга мўлжалланган дастурий вазифаларини унинг кейинги таҳрирларидаги доимий ташкилий қоидалардан ажратиб баҳолаш зарур.[7]

Ижтимоий профилактика ва идоралараро ҳамкорлик

754-сон қарорнинг 2-иловасига кўра, профилактика инспектори аниқланган ижтимоий профилактика объектлари ҳақидаги маълумотларни тегишли субъектларга ахборот тизими орқали юборади. Уларни ўрганиш учун уч иш куни, ижтимоий профилактикани амалга ошириш тўғрисида қарор қабул қилингач, дастур ишлаб чиқиш учун яна уч иш куни белгиланган. Қайтарилган материаллардаги камчиликлар беш иш кунида бартараф этилади. Дастурлар шахслар кесимида тузилади ва тегишли қўшма хулоса билан якунланади.[8]

Ушбу тартибни қўллашда асосий амалий мезон ҳужжатнинг электрон тарзда юборилгани билан фуқарога ёрдам кўрсатилгани ўртасидаги фарқни кўра билишдир. Масалан, ишсиз шахсни бандлик бўйича масъулга йўналтириш жараённинг бошланишини англатади; унинг касбий тайёргарликка ёки ишга жойлашишга оид эҳтиёжи ҳал этилгани эса натижани ифодалайди. Шунинг учун ижро ҳисоботида йўлланма, қабул қилинган қарор ва кўрсатилган хизмат алоҳида қайд этилиши мақсадга мувофиқ.

Масъулларнинг турли идораларга бўйсуниши ҳамкорликни аниқ тартибда ташкил этишни талаб қилади. Профилактика инспектори ижтимоий муаммони аниқлаш ва тегишли субъектга етказишда иштирок этади; бандлик, таълим ёки ижтимоий хизматга оид қарор эса ваколатли ижрочи томонидан қабул қилинади. Барча натижаларни бир ходим зиммасига юклаш ҳар бир субъектнинг қонуний вазифасини хиралаштиради. Ҳар бир ишда масъул ижрочи, ҳамкор, муддат ва якунлаш асоси кўриниб туриши зарур.

Ж. Неъматовнинг очиқ статистик маълумотларга асосланган тадқиқотида маҳалла, вояга етмаганлар профилактикаси ва пробациянинг ўзаро боғлиқлиги, хавф даражасига мос ижтимоий чораларни қўллаш аҳамияти ёритилган. Ушбу ёндашув маҳалладаги муаммоларни бир хил профилактик суҳбатлар орқали ҳал этиш имконияти чекланганини англатади. Ёрдамнинг мазмуни шахснинг эҳтиёжи ва қонуний асосда аниқланган хавф омилларига мувофиқ танланиши керак.[9]

Оиладаги зўравонлик хавфи мавжуд вазиятларда ижтимоий ёрдам ва шахснинг зудлик билан ҳимоя қилиниши ўзаро мувофиқлаштирилиши лозим. Ҳужжатдаги камчиликни тузатиш жараёни шошилинч ҳимоя чораларини кечиктиришга айланмаслиги керак. Профилактик суҳбат ўтказилгани ёки мурожаат расман ёпилгани шахс хавфсизлиги тикланганини ўз-ўзидан билдирмайди. Баҳолашда жабрланувчининг хавфсизлиги ва такрорий тазйиқ хавфи мустақил мезон бўлиши мақсадга мувофиқ.

Статистик кўрсаткичлар ва натижадорликни баҳолаш

Миллий статистика қўмитасининг ҳудудлар бўйича рўйхатга олинган жиноятлар тўғрисидаги очиқ маълумотларида 2023 йил учун 104 096 та, 2024 йил учун 132 298 та, 2025

[7] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 03.01.2025 йилдаги ПҚ-1-сон қарори. 3-банд ва 5-илова. URL: https://lex.uz/docs/7330260.

[8] Вазирлар Маҳкамасининг 01.12.2025 йилдаги 754-сон қарорига 2-илова. 7, 10–16 ва 24-бандлар. URL: https://lex.uz/docs/7872510.

[9] Неъматов Ж. Анализ преступности в Республике Узбекистан на основе открытых статистических данных: необходимость совершенствования мер предупреждения // Общество и инновации. 2026. Т. 7, № 1. С. 181–185, хусусан 184-бет. DOI: 10.47689/2181-1415-vol7-iss1-pp181-185.

йил учун 155 002 та жиноят кўрсатилган. 2024 йилдаги ўсиш 2023 йилга нисбатан 27,1 фоизни, 2025 йилдаги ўсиш эса 2024 йилга нисбатан 17,2 фоизни ташкил этади. Фоизлар расмий мутлақ кўрсаткичлар асосида ҳисобланди.[10]

1-жадвал. Ўзбекистонда рўйхатга олинган жиноятлар динамикаси

Йил	Рўйхатга олинган жиноятлар сони	Олдинги йилга нисбатан ўзгариш
2023	104 096	Таққослаш базаси
2024	132 298	+27,1 %
2025	155 002	+17,2 %

Манба: Миллий статистика қўмитасининг очиқ маълумотлари. Фоизлар муаллиф ҳисоб-китоби асосида, ўндан биргача яхлитланган.

Жадвал қайд этилган жиноятлар сони ошганини кўрсатади. Бироқ ушбу ҳолатни маҳаллабай профилактиканинг самарасизлигига тўғридан-тўғри далил деб қабул қилиш методологик жиҳатдан тўғри эмас. Рўйхатга олиш тўлиқлиги, мурожаат қилиш фаоллиги, аҳоли сони ва жиноятларни аниқлаш амалиёти ҳам умумий кўрсаткичга таъсир қилиши мумкин. Уларнинг ҳар бирининг таъсир даражаси алоҳида текширилиши керак. Худди шунингдек, қайд этилган жиноятлар камайишини ҳам қўшимча далилларсиз муайян тадбирнинг натижасига тенглаштириб бўлмайди.

Республика миқёсидаги маълумотлар маҳаллалар ўртасидаги фарқларни тўлиқ очиб бермайди. Ҳудудий таҳлилда аҳоли сонига нисбатан кўрсаткич, жиноят тури, содир этилган вақт ва жой, такрорий мурожаатлар ҳамда жабрланувчиларнинг ҳолати биргаликда ўрганилиши лозим. Ижара уйлари, бозорлар ёки тунги хизмат кўрсатиш объектлари бўйича чоралар ҳам объектнинг ўзига нисбатан умумий гумонга эмас, аниқ ҳодисалар ва қонуний тўпланган маълумотларга таяниши керак.

«Жиноят қайд этилмаган маҳалла» кўрсаткичи аҳамиятли, лекин хавфсизликнинг ягона мезони бўла олмайди. Мурожаатларни яширишга рағбат туғилмаслиги учун қайд этилган ҳодисалар сони аҳолининг мурожаат қилиш имконияти, хабарларнинг ўз вақтида рўйхатга олиниши ва кўрилган чоралар билан бирга баҳоланиши зарур. Профилактика натижаси фуқаро ўз муаммоси билан мурожаат қилганда унга қонуний ва самарали ёрдам кўрсатилганида намоён бўлади.

ПФ-209-сон Фармон «маҳалла еттилиги» фаолиятини асосий самарадорлик кўрсаткичлари — KPI асосида баҳолашни назарда тутади. Демак, такомиллаштириш вазифаси баҳолаш тизимини янгидан эълон қилишдан кўра, унинг сифатини оширишга қаратилмоғи лозим. Тадбирлар сони билан бирга, муддатида кўрсатилган хизматлар улуши,

[10] Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ro‘yxatga olingan jinoyatlar soni (hududlar bo‘yicha). 2023–2025 йиллар. URL: https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.

такрорий жабрланиш ҳолатлари ва асосли шикоятларни бартараф этиш натижалари ҳисобга олиниши мақсадга мувофиқ.[11]

Хавфсиз инфратузилма ва рақамли профилактика

Муҳитни лойиҳалаштириш орқали жиноятчиликнинг олдини олиш — CPTED ёндашуви кўринишни яхшилаш, кириш йўлларини оқилона ташкил этиш ва ҳудуддан фойдаланиш масъулиятини аниқлашга эътибор қаратади. Ундан маҳалла шароитида фойдаланиш пиёдалар йўлакларини ёритиш, кўздан пана жойларни камайтириш, уйлар атрофидаги умумий ҳудудларни тартибли сақлаш каби чораларни ўзаро боғлаб режалаштиришни англатади. Бунда инфратузилма аҳолининг кундалик фойдаланишига мос бўлиши керак.[12]

ПҚ-1-сон қарорнинг 8-иловасида криминоген вазияти мураккаб ва оғир маҳаллаларда «намунали хавфсиз кўча» ва «намунали хавфсиз уй»ни ташкил этишга доир минимал талаблар белгиланган. Шу боис ҳозирги вазифани ягона талаблар мутлақо мавжуд эмаслиги билан изоҳлаш ўринсиз. Тадқиқот ва амалий назорат талабларнинг бажарилиши, жиҳозларнинг ишлаш ҳолати, хизмат кўрсатиш масъулияти ва аҳоли учун фойдасини баҳолашга йўналтирилиши зарур.[13]

Рақамлаштиришнинг амалий қиймати маълумотни тез узатиш билан бирга, ишнинг қайси босқичда эканини кузатиш имкониятида намоён бўлади. Маҳалла хавфсизлик профилида ҳодиса тури, вақти ва жойи, кўрилган чора, масъул ижрочи ҳамда қайта текшириш натижасини боғлаш таклиф этилади. Шахсга доир маълумотлардан холи ҳудудий таҳлил ва индивидуал ёрдамга оид чекланган маълумотлар учун фойдаланиш тартиби алоҳида белгиланиши керак.

Маълумот алмашинувини кенгайтириш фуқароларнинг шахсий ҳаёти дахлсизлигини таъминлаш билан бирга олиб борилиши шарт. Конституциянинг 31-моддаси шахсга доир маълумотлар ҳимояси, нотўғри маълумотларни тузатиш ва қонуний асосини йўқотган маълумотларни йўқ қилишни талаб этиш ҳуқуқини кафолатлайди. Бу кафолатлар профилактик ҳисоб ва ижтимоий ёрдамга оид ахборотни юритишда ҳам ҳуқуқий баҳолашнинг асоси бўлиб хизмат қилади.[14]

«Шахсга доир маълумотлар тўғрисида»ги Қонунни қўллашда унинг 3-моддасида белгиланган қўлланилиш соҳаси ва истисноларини инобатга олиш зарур. Шу сабабли ижтимоий хизмат маълумотларини тезкор-қидирув ёки жиноятчиликка қарши курашга оид махсус ахборот билан бир хил ҳуқуқий режимга бўйсундириш тўғри эмас. Маълумотнинг мақсади, тоифаси ва уни олувчи субъект ваколатига қараб тегишли умумий ёки махсус қоидалар қўлланилиши лозим.[15]

---

[11] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.12.2023 йилдаги ПФ-209-сон Фармони. 5 ва 6-бандлар. URL: https://lex.uz/docs/6705763.

[12] North Carolina Department of Public Safety. Crime Prevention Through Environmental Design. URL: https://www.ncdps.gov/dps-services/crime-prevention/prevention-through-environmental-design.

[13] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 03.01.2025 йилдаги ПҚ-1-сон қарори. 8-илова (18.08.2025 йилдаги ПҚ-253-сон қарор билан киритилган). URL: https://lex.uz/docs/7330260.

[14] Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 31-модда. URL: https://lex.uz/docs/6445145.

[15] «Шахсга доир маълумотлар тўғрисида»ги 02.07.2019 йилдаги ЎРҚ-547-сон Қонун. 3, 19 ва 27–28-моддалар. URL: https://lex.uz/docs/4396419.

Техник жиҳатдан вазифага мос кириш ҳуқуқи, маълумотни кўрган ёки ўзгартирган ходимнинг ҳаракатларини қайд этиш, хатоларни тузатиш ва сақлаш муддатларини бошқариш механизмлари зарур. Рақамли хавф баҳоси шахсга нисбатан автоматик айблов ёки ҳуқуқни чеклаш асосига айланмаслиги керак. Бундай баҳолаш ваколатли ходимнинг текширувига хизмат қилиши, ҳар бир ҳуқуқий қарор эса мустақил қонуний асосга эга бўлиши лозим.

Прокурор назорати ва ҳуқуқни қўллаш сифати

«Прокуратура тўғрисида»ги Қонуннинг 8-моддаси жиноятчиликка қарши кураш соҳасида тегишли органлар фаолиятини мувофиқлаштиришни, 20–25-моддалари эса қонунлар ижроси ва фуқаролар ҳуқуқларига риоя этилиши устидан назоратни тартибга солади. Маҳалла даражасида бу ваколатларни амалга оширишда мурожаатларни рўйхатга олиш, профилактик чораларнинг ҳуқуқий асоси ва ижтимоий ёрдамга йўналтиришдаги қонунийликни ўзаро боғлиқ ҳолда ўрганиш аҳамиятлидир.[16]

Назорат фақат йиғилиш ўтказилгани ёки ҳисобот тақдим этилганини қайд қилиш билан тугамаслиги лозим. Қайтарилган материаллар, кечиктирилган хизматлар ва такрорий мурожаатлар муайян муаммонинг қайси босқичда ҳал этилмаётганини кўрсатувчи таҳлил объектларидир. Аниқланган қонунбузилишга нисбатан ваколат доирасида таъсир чораси қўлланилиши, унинг сабаби ва такрорланиш хавфи ҳам баҳоланиши керак.

Профилактика инспекторининг иш юкламасини баҳолашда аҳоли сонидан ташқари, ҳудудга етиб бориш вақти, мурожаатлар оқими ва мураккаб ҳолатларни кузатишга сарфланадиган меҳнат ҳисобга олиниши мақсадга мувофиқ. Бу омиллар ўрганилмасдан туриб, ходимнинг фаолиятига фақат ҳужжатлар сони орқали баҳо бериш ишнинг мазмунини тўлиқ ифодаламайди. Назорат натижаси вазифаларни аниқлаштириш, ортиқча такрорланишни камайтириш ва ҳуқуқий ёрдам сифатини яхшилашга хизмат қилиши лозим.

Хулоса ва таклифлар

Таҳлил маҳаллаларда хавфсиз муҳитни яратиш учун ҳуқуқий ва институционал асослар шаклланганини кўрсатади. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани, «маҳалла еттилиги» ва ижтимоий мослаштириш дастурлари профилактикани муайян ҳудуд ва шахс эҳтиёжига яқинлаштиради. Улар самарадорлигини ошириш учун амалдаги тартибларни тўғри қўллаш, ижрочилар масъулиятини ажратиш ва натижаларни ишончли текшириш зарур. Очиқ статистикадаги ўзгаришлар эса алоҳида профилактик чоранинг сабабий самарасини баҳолаш учун қўшимча ҳудудий ва сифат маълумотларига эҳтиёж борлигини кўрсатади.

Тадқиқотнинг амалий натижаси сифатида ҳуқуқий асос, аниқланган эҳтиёж, ваколатли ижрочи, кўрсатилган хизмат ва текширилган натижани ўзаро боғлайдиган иш тартиби таклиф этилади. Ушбу ёндашувни ривожлантириш қуйидаги чораларни талаб қилади.

1. Идоралараро иш жараёнининг ижро мезонларини аниқлаштириш. 754-сон қарор асосида юбориладиган материаллар учун зарур маълумотларнинг ягона рўйхатини, қабул қилиш ва қайтариш сабабларини қайд этиш шаклини ҳамда муддат бузилганда

[16] «Прокуратура тўғрисида»ги Қонуннинг 29.08.2001 йилдаги 257-II-сон Қонун билан тасдиқланган янги таҳрири. 8, 20–25-моддалар. URL: https://lex.uz/docs/106197.

раҳбарга хабар бериш тартибини белгилаш мақсадга мувофиқ. Бу амалдаги муддатларнинг бажарилишини текшириш ва асоссиз қайтаришларни камайтиришга хизмат қилади.

2. Ижтимоий ёрдамнинг узлуксизлигини таъминлаш. Дастурни якунлашда фақат тадбир ўтказилгани эмас, ҳал этилган эҳтиёж ва кейинги кузатув зарурати ҳам қайд этилиши таклиф қилинади. Ҳаёт ёки соғлиққа бевосита хавф мавжуд ҳолатларда ҳимоя чоралари ҳужжатларни тўлдириш жараёни билан кечиктирилмаслиги учун идоралараро ҳаракатлар аниқлаштирилиши зарур.

3. Натижадорлик кўрсаткичларини сифат мезонлари билан тўлдириш. KPI таркибида белгиланган муддатда кўрсатилган хизматлар улуши, такрорий жабрланиш, асосли шикоятлар ва бартараф этилган хавф омиллари баҳолансин. Ҳар бир кўрсаткич учун ҳисоблаш усули, маълумот манбаи ва текшириш даври белгиланиши керак. Аҳоли мурожаатларининг кўпайиши ўз-ўзидан салбий баҳо беришга асос бўлмаслиги лозим.

4. Маҳалла хавфсизлик профилини ҳуқуқий кафолатлар билан ривожлантириш. Мавжуд ахборот тизимларида ҳодиса ва ижро натижасини боғлаш, такрорий маълумот киритишни камайтириш, вазифага мос кириш ҳуқуқини жорий этиш таклиф қилинади. Очиқ ҳисоботларда шахсни аниқлаш имконини бермайдиган умумлаштирилган маълумотлардан фойдаланиш, индивидуал маълумотларнинг қонуний мақсад ва муддат доирасида сақланишини таъминлаш зарур.

5. Хавфсиз инфратузилма талаблари ижросини мунтазам баҳолаш. «Намунали хавфсиз кўча» ва «намунали хавфсиз уй» бўйича мавжуд талаблар асосида ёритиш, кўриниш, техник воситаларнинг ишлаш ҳолати ва уларга хизмат кўрсатиш масъулияти текширилсин. Чораларни режалаштиришда аҳоли, шу жумладан кекса ёшдагилар ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳаракатланиш эҳтиёжлари ҳисобга олинсин.

6. Прокурор назоратини такрорланувчи муаммолар таҳлилига йўналтириш. Қонун доирасида мурожаатларни яшириш, асоссиз рад этиш, маълумотларга қонунга хилоф ишлов бериш ва ижро муддатларини бузиш ҳолатлари ўзаро боғлиқ ўрганилиши лозим. Таъсир чораларининг натижаси фуқаро ҳуқуқининг тикланиши ва қонунбузилиш сабабининг бартараф этилиши орқали баҳоланиши таклиф этилади.

7. Таклифларни қиёсий синов орқали баҳолаш. Иш тартиби аҳоли сони, ҳудуд тузилиши ва мурожаатлар оқими ўхшаш маҳаллаларда тажриба тариқасида қўлланиб, олдинги ва кейинги давр натижалари таққосланиши мақсадга мувофиқ. Мавсумийлик ва рўйхатга олишдаги ўзгаришлар ҳисобга олинган бундай баҳолаш самарали ечимларни асосли равишда кенгайтириш имконини беради.

Ушбу таклифларнинг умумий мақсади профилактика жараёнида фуқаро муаммосининг аниқланган пайтидан то унинг ечими текширилгунига қадар масъулият узилиб қолмаслигини таъминлашдир. Маҳалладаги хавфсиз муҳит ана шу узлуксиз иш, ҳуқуқларга ҳурмат ва ишончли маълумотларга таянган бошқарув орқали мустаҳкамланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 2023 йил 30 апрелда референдумда қабул қилинган янги таҳрир, кейинги ўзгартишлар билан // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/6445145.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ-371-сон Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/2387357.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/3027843.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Прокуратура тўғрисида»ги Қонуни. 2001 йил 29 августдаги 257-II-сон Қонун билан тасдиқланган янги таҳрир // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/106197.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Шахсга доир маълумотлар тўғрисида»ги 2019 йил 2 июлдаги ЎРҚ-547-сон Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/4396419.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/5353841.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳалла институтининг жамиятдаги ролини тубдан ошириш ва унинг аҳоли муаммоларини ҳал этишда биринчи бўғин сифатида ишлашини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2023 йил 21 декабрдаги ПФ-209-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/6705763.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Маҳаллабай ишлашга масъул бўлган шахслар фаолиятини ва ҳамкорлигини самарали таъминлаш ҳамда «Маҳалла еттилиги» фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2024 йил 15 мартдаги 137-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/6840781.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «“Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида маҳаллаларда ижтимоий профилактика тизими самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2024 йил 30 ноябрдаги 801-сон қарори. 2025 йил 2 декабрдан кучини йўқотган // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/7243832.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2025 йилда республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизими самарадорлигини янада ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2025 йил 3 январдаги ПҚ-1-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/7330260.
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Жамоат тартибини сақлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги

Ҳукумат қарорларини тизимлаштириш тўғрисида»ги 2025 йил 1 декабрдаги 754-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/7872510.

12. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ro‘yxatga olingan jinoyatlar soni (hududlar bo‘yicha). 2023–2025 йиллар бўйича кўрсаткичлар // Расмий статистик маълумотлар. URL: https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.
13. Неъматов Ж. Анализ преступности в Республике Узбекистан на основе открытых статистических данных: необходимость совершенствования мер предупреждения // Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations. 2026. Т. 7, № 1. С. 181–185. DOI: https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol7-iss1-pp181-185.
14. North Carolina Department of Public Safety. Crime Prevention Through Environmental Design // Official website. URL: https://www.ncdps.gov/dps-services/crime-prevention/prevention-through-environmental-design.
15. Электрон манбаларга мурожаат қилинган сана: 28.10.2026. Норматив ҳужжатларнинг тегишли санада амал қилган таҳрирларидан фойдаланилди.